

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ВИКЛАДАЧІ ХЕРСОНСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ – ЖЕРТВИ
РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ 1920-30-Х РР. ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОТРИМАНИХ
ДАНИХ У ШКІЛЬНИЙ КУРС ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала студентка 4 курсу 07-441 групи,
Спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (історія)»
Мельник Ірина Анатоліївна

Керівник

к. і. н., доцентка Михайленко Г. М.

Рецензент

Стельмах А. К. вчитель історії та
громадянської
освіти Військово-морського
ліцею імені віце-адмірала Володимира
Безкоровайного, м. Одеса

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Втрачені науковці: репресовані викладачі Херсонщини.....	6
1.1 Суспільно-політична атмосфера в УРСР у 1920-30-х рр.....	6
1.2 Репресії стосовно професорсько-викладацького складу Херсонщини.....	10
РОЗДІЛ 2. Особливості вивчення теми репресій в освітянській сфері в шкільному курсі історії.....	19
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	25
ДОДАТКИ.....	29

ВСТУП

Актуальність дослідження. Більшовицький режим завжди намагався контролювати всі сфери життя суспільства, зокрема й освіту. На думку більшовиків, інтелігенція, зокрема й викладачі, була носієм так званої «дрібнобуржуазної ідеології», яку вони начебто намагалися нав'язати масам, оскільки діяльність учителів була одним із головних чинників формування особистості, побудови певних політичних і соціальних установок у суспільстві.

Як і більшість представників інтелігенції, учителі відстоювали загальнодемократичні, національні ідеї, могли самостійно формувати й висловлювати думки, були вільними у своїх переконаннях та поглядах. Тому, першими, хто підпадав під репресії були педагоги. Адже для радянського режиму освітянська ніша також була важлива для трансляції пропагандистських, потрібних їм, ідей. Багато хто йшов на співпрацю з більшовицькою владою, підкорюючись, але залишалися й ті, хто відстоював національну культурну традицію, за що і підпадали під репресивну політику.

Тема дослідження залишається актуальною тому, що царина потребує вивчення місцевої історії, щоб заповнити «білі плями» періоду репресій на Херсонщині. В академічному контексті відсутність досліджень, спрямованих на аналіз репресій, щодо педагогічного викладацького складу вищих навчальних закладів на Херсонщині, становить значущу науковий прогалину. Даний аспект історії вищої освіти залишається практично неосвітленим у відповідних дослідженнях, що призводить до відсутності системного розуміння та детального аналізу долі педагогічної інтелігенції в умовах репресивної політики.

Адже, циклічність історії приводить нас до того, що люди на окупованих територіях з 2014 року зазнають аналогічних репресій, гонінь, а Херсонщина стикнулася з цими ж проблемами вже у 2022 році, коли російська влада прийнялася насаджувати свої порядки не тільки в економічному та

політичному житті, а й нерозривно з цими аспектами стала нищити вищу освіту і старий професорсько-викладацький склад, який залишався у місті. Ми не можемо забувати ці сторінки нашої історії, бо російська федерація повністю перейняла методи, форми і принципи тоталітарної системи СРСР, і продовжує зазіхання на суверенність України.

У ході наукового дослідження важливим аспектом є не лише аналіз самої теми, але й розгляд та детальне висвітлення міфологічних уявлень щодо антиукраїнськості Півдня, зокрема, Херсонщини. Розкриття цих міфів є важливим етапом для об'єктивного осмислення історії та культурного контексту даного регіону. Важливо не тільки виявити та відхилити необґрунтовані уявлення, але й ретельно висвітлити об'єктивні обставини, що можуть роз'яснити специфіку взаємин та подій у історії Херсонщини. Це сприятиме створенню комплексного та обґрунтованого підходу до осмислення історії та ідентичності цього регіону, визначення його місця у загальнонаціональному контексті історії України.

Об'єкт дослідження – репресії радянського режиму у часи його встановлення на території України.

Предмет дослідження – регіональні аспекти тоталітарних репресій щодо викладачів вищої освіти Херсонщини у 20-30-х рр. ХХ ст.

Мета дослідження – аналіз особливостей та ключових причин репресій в 1920-30 рр. на Херсонщині за допомогою архівних матеріалів та систематизації публікацій, присвячених даній темі дослідження та вшанування жертв, чий імена були втрачені у ході минулих подій. Окреслена мета вимагає розв'язання наступних завдань:

- встановлення та систематизація даних про жертв репресій;
- дослідження особливостей здійснення політичних репресій спрямованих проти викладацького персоналу, на прикладі вищих навчальних закладів Херсона;

- здійснення історіографічного аналізу проблеми та зріз суспільного розвитку освітньої сфери 20-30 рр. на Херсонщині;
- аналіз методологічного забезпечення сучасних підручників з історії України та рекомендації щодо доповнення шкільної програми.

Хронологічні рамки дослідження: 1920-30-ті роки.

Територіальні межі: охоплюють територію нинішньої Херсонської області.

Методологічна основа дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності та всебічності. Конкретно-методологічний арсенал дослідження включає різноманітні методи:

- загальнонаукові: історичний, логічний (аналіз, синтез, дедуктивний, індуктивний, узагальнення й систематизації), системно-структурний;
- спеціально-історичні (історіографічні, проблемно-хронологічний, періодизації);
- конкретно-історичні (історико-порівняльний та історико-генетичний).

РОЗДІЛ 1

ВТРАЧЕНІ НАУКОВЦІ: РЕПРЕСОВАНІ ВИКЛАДАЧІ ХЕРСОНЩИНИ

1.1. Суспільно-політична атмосфера в УРСР у 1920-30-х рр.

Детальне дослідження та аналіз наукової історичної літератури є невід'ємною частиною наукового підходу, що дозволяє глибше проникнути у зміст та особливості складного суспільно-політичного життя радянської України. Цей підхід сприяє розширенню знань та уявлень про роль народної освіти в збереженні національно-державних традицій українського народу. Вивчення репресивного досвіду України займаються ряд істориків, які намагаються це зробити з висвітленням питань не тільки загального розвитку подій, а й у регіональних аспектах, концентруючи свою увагу на місцевих особливостях дій каральної системи, а також репресії у даний період щодо етнічних, релігійних та професійних груп, зокрема, освітян. Вивченням політичних репресій, їх механізмами та методами займалися С. Білокінь [4], Шаповал [27], Кульчицький [11], І. Білас [3]. Одним з авторів, хто ґрунтовно дослідив репресивну систему на Півдні України є М. Шитюк [28]. Його праця «Масові репресії на Півдні УРСР в 20-ті – на початку 50-х рр. [29] дає чітке розуміння цілісної картини масових репресій в регіоні за весь досліджуваний період, виявляє закономірності репресивної політики в південно-західному регіоні України, які повторюють загальну динаміку репресій по СРСР (що також буде висвітлено у цій роботі), та допомагають уявити масштаби каральної політики у соціальній сфері. Монографія В. Марочка та Хілліга Гьотца [13] є своєрідним узагальненням досягнень у галузі дослідження репресій, спрямованих на педагогічну громадськість України. В цій роботі розглядається процес політичних переслідувань основних професійних груп педагогів, що є важливим внеском у наукове осмислення репресивних політик того періоду.

Репресії професійно-викладацького складу університетів Півдня було проаналізовано та видано багато праць, які характеризуються специфікою регіонального політичного терору. Такими прикладами можуть бути роботи П. Соболя [22], В. Нікітіна [15], М. Окси [20], С. Сліпущенко [21] про події у Миколаївських, Запорізьких та Одеських закладах вищої освіти. Узагальнюючі праці про репресії на Півдні України часто не включають територію Херсонщини у свій ареал вивчення, висвітлюючи події, які відбувалися в інших областях Півдня України. Звичайно, є фрагментарні роботи, сконцентровані на окремих справах, наприклад як у автора В. Я. Павленко [16-17], але цього недостатньо. У зв'язку з цим, важливість дослідження даного питання набуває нового імпульсу, сприяючи розширенню наукового розуміння історії та аналізу для повного розкриття історичного контексту та внесення вагомого внеску у загальну картину репресивних подій в регіоні.

Щоб краще зрозуміти хід подій, що відбувалися в той час та скласти уявлення про роль народної освіти в збереженні національно-державних традицій українського народу, необхідно пригадати суспільно-політичну ситуацію що склалась в Україні в 20-30-ті рр. минулого століття і розглядати місцеві події в історичному контексті.

Після довгих національно-визвольних воєн, врешті-решт більшовики завоювали більшу частину України. Важливим чинником при цьому став голод 1921-1923 рр. Не визнаючи довгий час факт голоду в Україні, В. Ленін загострив становище постійними вимогами про вивіз хліба для голодуючого Поволжя, Москви, Петрограда. В результаті громадсько-політичне життя і активний спротив більшовикам були паралізовані. Щоб продовжувати знаходитися при владі, запустилася репресивна політика щодо тих, хто був проти, або, у майбутньому міг зростити тих, хто зможе протистояти режимові.

Щодо причин репресій освітян, то вирізнити одну основну неможливо, тому питання вимагає комплексного, глибокого підходу. Інтелігенція не

випадково протистояла радянській владі: вона не могла забути ті величезні втрати, які поніс український народ після громадянських воєн, голоду 1922-1923 рр., революційних подій встановлення політики більшовиків з їх репресивною методикою ведення управління. Такі спогади не тільки не залучали участь професорсько-викладацького складу у розбудові соціалізму, а ще й повністю відштовхували представників вищої освіти співпрацювати з ними. І хоч на початку ще були надії на зміни всередині тоталітарної системи, але прогресивні зрушення не прийшли з Новою економічною політикою та політикою коренізації, та й коли всі сподівання провалилися, і результати зусиль у всіх сферах життя виявилися швидкоплинними то інтелігенція ще більш недовіркою стала відноситися до намагань влади змінити ситуацію всередині країни, що призвело до пасивності більшості учасників виховного процесу у подальшому. Для найбільш дієвих борців за демократизацію і «українізацію» щирі прагнення завершилися трагічно. Але це сталось пізніше, в 30-і роки, а на початку 20-х українська інтелігенція в університетах помітно активізувалась. Офіційно висловлені радянським керівництвом вказівки розгорнути роботу відповідно до завдань «українізації», ще більше пожвавили місцеві національні громади [16].

«Українізація» вузів на Херсонщині почалась з 1920 року, після виходу постанови Уряду України «Про введення української мови в школах і радянських закладах» [2]. Це завдання виконувалось успішно, так як у 1924 році у Херсонському інституту народної освіти (далі – ХІНО) з 231 студента 204 були українці, 15 – росіяни, 6 – євреї, 6 – інших національностей [2, с.27]. Процес ще більше прискорився згідно з Постановою Наркомату освіти від 25 листопада 1925 р. про необхідність обов'язкового викладання усіх дисциплін на всіх факультетах українською мовою. На початку 1925–1926 навчального року із 28 викладачів ХІНО лише один не володів українською мовою [2, с. 31-32]. Як бачимо, ситуація для виникнення і діяльності групи української патріотичної інтелігенції була сприятливою.

Коли національні ідеї тільки почали впливати на суспільство як слід, то це стало занадто небезпечно для стабільності більшовицької влади, тому, такі прояви стали дуже специфічно, але дієво викорінювати, щоб у наступні роки ніхто й не думав про протести.

Хотілося б згадати показовий процес у справі «СВУ», у 1930 р., проведений у Харкові. Сфабриковані справи були характерною ознакою тоталітарної системи того часу, яку вони застосували до 45 представників науки, культури та освіти, звинувачуючи їх у контрреволюційній діяльності та буржуазному націоналізмі, й серед них вирізнялися також відомі історики такі як О. Ефремов та М. Слабченко. Останній, відгукувався про сумнозвісну «більшовизацію» вузів в листі до Д.Багалія: «... не можу винести в нас педагогічного терору й очистительного ізбиення студентів, бо як вичищаються найкращі студенти. Не знаю, з ким же останеться робити, коли всі з іскрою божою вилетять. Не менш тяжко з професурою, яку затуркали до неможливості» [7, с. 35]. М. Слабченко висловлював обурення щодо різноманітних аспектів соціально-політичної ситуації того часу в Україні, що відзначалися різними проявами репресивної політики та ідеологічного тиску. Особливу увагу привертає визиск України, який виявлявся у відведенні ресурсів та економічному вигнанні, що мала за наслідок значне обмеження розвитку культури та науки у регіоні. Цензура на наукові праці також відзначалася як один із проблемних аспектів, що перешкоджав вільному обміну ідей та розвитку наукового дискурсу. Це призводило до звуження можливостей для досліджень та вивчення нових концепцій. Але не тільки ці переконання були вирішальними у винесенні вироку, та чим сильніше науковці критикували владу та брали активну участь у процесах «українізації», тим більше за ними слідкували, та знаходили можливість прибрати «неугодних» тоталітарному режимові освітян.

Щодо самої справи, то надуманість і політичне замовлення цього процесу були настільки очевидні, що у народі про нього дуже влучно

говорили: «Опера СБУ, музика ДПУ» [2, с.108]. Навіть якщо подивитися на приміщення, де проходив суд, то можна прослідкувати схожість Харківського оперного театру з самою поставленою, відрепетируваною виставою, яку інсценувало радянське керівництво для запобігання впливу українофільських ідей в маси, хоч, сам вирок було опротестовано у 1989 році, і тільки тоді прокуратура України визнала відсутність складу злочину та реабілітувала діячів посмертно. Але на той час, ДПУ вже дублювали вироки іншим, менш помітним, але не менш значущим викладачам у регіонах на території УРСР, про що йтиметься далі.

Отже, на 1920-30-ті роки припадає установаження тоталітарного режиму, та проводиться «чистка» старих кадрів, з різними причинами, але з однією ціллю – не дати панувати і впливати на суспільство будь-якими способами. Особливо, страждали як раз ті освітяни, що радісно сприймали можливість говорити про національні особливості та притримувалися дискурсу на поглиблення у етнічну історію, мову, культуру.

1.2. Репресії стосовно професорсько-викладацького складу Херсонщини

Поряд з процесами свавілля влади та її намаганнями звести нанівець національне піднесення українського суспільства у тодішній столиці Харкові, чи у Києві, то на Півдні України вони дублювалися досить оперативно і майже однаково, що є показово у розрізі дій репресивної системи, доводить штучність процесів та їх політичне забарвлення.

Вже у 1926 р. боротьба з « українською національною контрреволюцією» стала основним завданням місцевої філії більшовицької спецслужби – Державного політичного управління УСРР. Ці свавільні акти насильства здійснювалися каральними органами співробітниками ДПУ за добровільної участі та допомоги (через доноси) своїх колег, яких вважали шпигунами, диверсантами, ідеологічними ворогами та шкідниками

виробництва. Фізичне чи психологічне знищення невинних людей завжди супроводжувалося штучно організованою підтримкою з боку населення. Але, перші жертви почалися значно раніше. Так, Гальковський А.Ф., колишній директор і голова педради ХІНО (а з осені 1921 року лектор-історик) та декан факультету профосвіти А. Богашев помер від наслідків голоду неврожайних 1921-1922 рр. [2, с. 21]. Постає логічне питання, чому вони занесені у цю категорію? За визначенням Великої української енциклопедії [6], репресії – каральні, примусові заходи, які застосовуються спеціально уповноваженими державними органами (судовими і позасудовими). А Юридична енциклопедія Ю. Шемшученко [30] подає визначення репресій як застосовувані впродовж 1917-91 державними органами СРСР і УРСР на підставі антигуманних і антидемократичних законів і внаслідок прямого беззаконня та свавілля примус, заходи, судової і позасудової розправи.

Тому, якщо трактувати запровадження продрозкладки – злочинної політики державної конфіскації продовольства у селян, то можна констатувати що це схоже на репресивні дії щодо всього народу, не особисті, не політичні, а умисні, що стало головною причиною Голодомору в Україні 1921-1923. Багато дослідників [12, 1] акцентують увагу на штучності цього голоду, з чим ми не можемо не погодитися. Викладачі були ще однією жертвою тоталітарного режиму, і можливо, якщо б не це, то стали б також у подальшому до боротьби з режимом та ми могли б дізнатися більше про ці події. Та їх смерть в цілому вдарила дуже боляче по педагогічному складу на той час (1921 р.) Херсонському інституту народної освіти (потім призначено і.м. Крупської). І це був лише початок виживання освітян Півдня у тільки-но заснованій тоталітарній системі, яка починала своє існування з масового терору свого населення.

Як зазначалося раніше, справа «Спілки визволення України» була не єдиною у своєму вияві, тому що відлунням у 1930-ті рр. стали з'являтися аналогічні справи про філії цієї масштабної «контрреволюційної організації»,

але вже більш регіонального рівня, зокрема, така справа була відкрита проти активної інтелігенції Херсонщини у часи політики українізації, яких почали арештовувати в червні 1931 р. (але у розробці ця справа була вже наприкінці зими). Відображала ту ж саму сфабрикованість всього процесу та упередженість слідства до зарештованих за їх походження у першу чергу.

Привертає увагу постать одного з лідерів «херсонської філії» СВУ – Гривезірського Костянтина Юрійовича. Він, ректор Херсонського інституту народної освіти (ХІНО) з 1921 року, народився у 1886 році на Харківщині у сім'ї сільського священика. Відомості про його дитинство та ранню освіту залишаються обмеженими, проте ці роки стали фундаментом для подальшої кар'єри та діяльності цього видатного освітнього діяча. К. Ю. Гривезірський закінчив історичне відділення історико-філологічного факультету Харківського університету, що визначило його глибокий інтерес до гуманітарних наук і пізнання історії, що пізніше стало ключовим для його професійного розвитку. Гривезірський очолював ХІНО в дуже складний період його становлення, а саме в роки голоду 1921–1923 років [2, с. 26]. В цей період він виявив себе не лише як вчений та освітянин, але і як лідер і громадський діяч, який прикладав багато зусиль для організації навчального процесу в ХІНО та збереження інституту в умовах важкого голоду. Гривезірський став загальноновизнаним, авторитетним і фактичним керівником осередку української інтелігенції в ХІНО та на Херсонщині. Його вплив та роль в об'єднанні інтелектуалів на користь освіти та культури важко переоцінити. За висновком слідства, саме за час його керівництва осередок оформився в «контрреволюційну організацію». У 1923 році Гривезірський повернувся до Харкова, а пізніше працював у Луганську. Проте, його життя завершилося трагічно, коли він був репресований у 1937 році. На жаль, на сьогоднішній день інформація про біографію та діяльність Костянтина Юрійовича Гривезірського залишається дуже обмеженою, і існують більше невідомих, ніж відомих фактів.

З документів слідства, можна зрозуміти що нічого забороненого чи радильного історик не робив, але все це подавалося як найбільша загроза. Це можна побачити на прикладі Ф.М. Задираки, колишнього офіцера російської армії, що був учнем О. Мирненка і зоологом за спеціальністю (ще один арештований по цій справі викладач). Під час допиту він дав такі показання: «В 1922 году я уже был на 4-м курсе, обстановка, которая была в институте способствовала созданию к/р взглядов и настроений. Гривезирский и др. обрабатывали тех студентов, которых считали «своими людьми» и втягивали в организацию. Таким же способом и меня обрабатывали, мне как «своему украинцу» предложили занять место преподавателя в агрошколе, таким образом организация приблизила меня к себе и я стал членом этой к/р организации» [16, с. 138].

Щодо ж безпосередніх звинувачень, за матеріалами слідчих справ які опрацював В.Я. Павленко, то курс історичного матеріалізму в ХІНО (розділ марксистської філософії) читав професор К.Ю. Гривезірський, намагався пройти його як найшвидше, не загострюючи увагу на питаннях революції, а інколи замість цього переходив на історію України, яку він теж викладав, орієнтуючись на концепцію М. Грушевського. При цьому більшість часу відводив на вивчення національно-визвольної боротьби [16, с. 139]. Це говорило про його орієнтованість на ідеї самостійності українського народу та права на власну державність, що в свою чергу було небезпечною думкою серед студентів та педагогічного складу авторитарної загарбницької держави, якою був СРСР. Кожна організація, а тим більше якщо вона «контрреволюційна», повинна мати свої керівні органи та структуру і схоже на те, що слідчі намагались її «намалювати», як самі уявляли. У зізнаннях одного із фігурантів справи читаємо, що в 1922–1923 роках вона була нескладною. За його словами, на чолі тих 20–26 чоловік (сказано саме так приблизно), була одна людина – ректор К. Гривезірський. Він керував зборами, визначав їх час і питання, що треба розглянути. [16, с. 144]. Так, лідером національно-налаштованої молоді

ректор і був, але чи справді це склалося у таємну структуру протидії більшовицькому режимові говорити складно.

Також, у цій справі фігурував відомий український поет, письменник, громадський діяч, педагог, лектор ХІНО М. Чернявський. У 1924 році інтелігенція Херсонщини, піддавшись впливу аналогічного кроку колег з Харкова, ініціювала створення Декларації 47-ми, де вони визначали себе як "трудова інтелігенція", підтверджуючи свою відданість радянській владі та готовність працювати чесно й сумлінно [19, с. 37-38]. Микола Федорович взяв участь у складанні цього документа, але відмовлявся від повного заперечення релігії. Незадовго до цього Чернявський підписав Декларацію, яка була урочисто оголошена на зборах у ХІНО. Однак через п'ять років цей документ став одним із звинувачень проти нього та інших викладачів. Влада більшовиків трактувала їхню спробу змінити свої переконання як спробу маскування, тобто зовнішню зміну переконань, що насправді підтверджувало їхню контрреволюційну природу. І хоч реабілітований у 1956 році, але в часи «контрреволюційної боротьби» його як і інших викладачів затримали, та допитували, приписуючи неіснуючі факти до його біографії, використовуючи його активність у «Просвіті» проти самого діяча [26].

Звинувачні закінчували різні університети, мали різне соціальне походження та переконання, але всі вони вирізнялися у 1920-х роках під час реалізації політики «українізації» й прагнули використати ситуацію для обмеження впливу режиму на сферу культурного розвитку, особливо сподівалися на перехід до більш демократичної форми правління. Зі свідчень ув'язнених видно, що вони визнавали існування «контрреволюційної організації» на Херсонщині та свою причетність до неї, хоча категорично заперечували свою провину. В.Я. Павленко небезпідставно стверджує про надуманість звинувачень, які ґрунтувалися тільки на фантазії слідчих, які писали протоколи, підтасовували факти, та, ймовірно катували, щоб тільки звинувачені люди підтвердили наклепи щодо себе [17]. Це заперечує будь-які

гуманні та демократичні принципи ведення розслідування, і показує справжнє ставлення радянської влади до світил науки, бо чим помітніше науковці себе вели, чим активніше проявляли себе у період «коренізації», тим трагічніше їм це все відгукувалося упродовж життя, яке репресивна система хотіла укоротити будь-якими можливими способами.

На кінці 30-х років репресивна політика радянської влади не обійшла Херсонський педагогічний інститут, і стала ще одним виявом нищення професорсько-викладацького складу. Тоді, 27 червня 1938 року постраждав та був ув'язнений викладач давньої історії цього закладу С. Божко [21, с. 3]. Перед цим, схожа справа відбувалася у сусідньому місті Миколаєві, де теж засудили науковців, та обвинувачували їх у в «активній участі в антирадянській націоналістичній українській організації, що намагалась насильницьким шляхом повалити радянську владу в Україні. Застосовуючи для цього терор проти керівників ВКП(б) та радянського уряду...» [21]. За свідченнями, даними під тиском слідства С.Божко зазначав, що завербраним він став у 1923 р. керівником літературної організації «Орач» С. Пилипенко. Цей терор, на відміну від Миколаївщини був направлений на літературні осередки на Півдні України, та їх представників. До організації входили письменники Остап Вишня, Сенченко, Головка, Панов, Кириленко та інші...» [21]. Під час судового засідання Військового трибуналу 29-30 травня 199 р. викладач відмовився від своїх зізнань, наданих слідству, адже розумів, що це може привести до серйозного та довгого заслання або страти. Під час додаткового розслідування, його провину було дещо пом'якшено, внаслідок чого він отримав в якості покарання 5 років позбавлення волі. Тут ми знову можемо прослідкувати «оперативну» роботу слідства, яке змусило визнати факт причетності до того, що людина не робила, надаючи спотворені сенси, яких ніхто з організаторів та лідерів осередків не закладавав. І навіть відмова від своїх слів, озвучених під тиском, ні в чому невинного педагога ніяк не повпливала на хід подій.

Також, восени 1937 року майже місяць у стінах ХДПІ вела розслідування комісія Херсонського міськпарткому. Зібрані парткомісією матеріали, датовані 4 жовтня, займають у кримінальній справі сім друкованих сторінок. Червоним олівцем позначені понад три десятки прізвищ співробітників, викладачів, студентів. Були заарештовані директор інституту Хірін Анатолій Павлович і завідуючий учбовою частиною, лектор всесвітньої історії Бовдирь Михайло Никифорович. Обвинувачення побудоване на єдиній провіні – українізація студентства. Місяць знадобився членам трійці УНКВС, аби визнати керівників інституту винними. 7 грудня 1937 року було винесено рішення – “розстріляти”. 22 січня 1938 року вирок було виконано в сусідньому Миколаєві. Проте родичі Бовдиря М.Н. та Хіріна А.П. дізнались про їхню загибель лише в березні 1957 року, коли їх реабілітували [2].

Ще однією жертвою режиму став ректор Херсонського сільськогосподарського інституту у 1926-1930 рр. Михайло Константинович Бабак. народився 21 листопада 1897 року в м. Ізмаїлі, у бідній селянській сім'ї. Вивчився у Одеському сільськогосподарському інституті, ще студентом був активним, назначався заступником ректора по адміністративно-господарській частині. Був працелюбним, використовував всі ресурси щоб покращити навчання собі та однокурсникам, успішно складав іспити та екзамени. Після випуску, доля його завела у Херсонський сільськогосподарський інститут, який стане таким через два роки, а поки що заклад носив назву Херсонський сільськогосподарський технікум. На посаді, також виявив себе активним організатором та лідером, створює нормальні побутові умови студентам у гуртожитках, аудиторіях, лабораторіях, за його керівництвом відкриваються нові кафедри, запрошуються нові кадри. У 30-ті рр. переходить на посаду ректора у рідному Одеському сільхозінституті, але ненадовго. У листопаді 1937 року було репресовано. За наявними відомостями цього року помер у таборі. З першого погляду, це була людина досить прогресивна, старанна, яка робила все для розвитку галузі науки та покращення життя в освітньому

процесі. Але, йморівно, його революційна діяльність у молодості на території Бессарабії [24 с. 61] лякала керівництво СРСР, і викладач потрапив під каральну кампанію наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова, який наказував взяти на облік усіх осілих у області куркулів, карних злочинців, що повернулися після відбуття покарання, втікачів з таборів та заслань [29, с. 94-95].

У контексті наслідків репресій можна констатувати, що розвиток наукових галузей, таких як статистика, етнографія, демографія, демографічна географія, та краєзнавство, фактично припинився [9, с. 103]. Безумовно, це призвело до серйозних наслідків, включаючи моральні деформації, що в свою чергу вплинули на деморалізацію суспільства та спричинили зниження рівня професійної підготовки та активності.

Незаперечним є той факт, що вказані репресії відзначилися винищенням національної інтелігенції, створивши постійний дефіцит педагогічних кадрів та викликавши кадрову лихоманку. Наслідки цих подій виявилися в зниженні рівня знань та поширенні україномовної безграмотності. Зазначається також, що нові кадри, які виникали на місці репресованих фахівців, були, хоча й обдаровані, але їхня професійна підготовка та рівень загальноосвітньої і культурної компетентності виявилися значно нижчими порівняно з тими, кого було вилучено внаслідок репресій. Система адміністративно-командного управління, що формувалася у 1930-ті роки, вимагала від своїх представників не творчої особистості з характерною для неї свідомістю виконання громадських обов'язків, а, скоріше, вона сприяла виникненню лише "гвинтиків", безрозсудних виконавців наказів.

Дослідник Сліпущенко, оцінюючи вплив сталінізму та адміністративно-командної системи, приходять до висновку, що вони завдали значної шкоди науково-педагогічним кадрам Півдня України [21]. Репресії спричинили моральні деформації серед інтелігенції та призвели до значних людських втрат. Ми повністю погоджуємося з його думкою, адже масове винищення

«ворогів народу», яких вбачали у педагогах, особливо у викладачах вищих навчальних закладів не збігалася з реальністю, та радянська політика наробила більше лиха для СРСР ніж користі: невиправдані втрати та зломлені долі вбили потенціал розвитку не тільки самої Херсонщини. Але й усієї країни.

Таким чином, розвиток подій на Херсонщині повністю входить у контекст загальносоюзних процесів, і репресії не є виключенням. В 1920-30-ті рр. багато хто з викладачів херсонських закладів вищої освіти підпадали під визначення « ворога народу», та були заарештовані органами влади за свої політичні погляди, за приналежність до національного руху який був у розквіті через політику коренізації. Їх арешти повпливали на подальшу долю розвитку науки та освіти у регіоні: падіння рівня освіти відбувалося стрімко, адже порушилася спадковість передачі знань, і багато галузей переживали занепад. Плеяда видатних українських викладачів зникла, а разом з тим зник прогрес в освіті, що позначилося незворотними наслідками для наступних поколінь.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РЕПРЕСІЙ ОСВІТЯН В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

На даний момент, Україна залишається у пошуках свіжих парадигм у напрямку освіти, щоб краще подавати швидкі соціо-культурні зміни, явища, ситуацію в світі, збираючи новітню інформацію та наукові дослідження для передавання молоді. Потрібно не тільки пояснювати ситуацію хронологічно, але висвітлювати її вплив на сучасність, виявляти схожості та бути орієнтовним на індивідуальну модель навчання, щоб учні могли взаємодіяти з навколишньою реальністю. Фактично, сучасні українські підручники намагаються використовувати всі наявні джерела, технології, яких з кожним роком стає все більше і більше, але регіональне вивчення особливостей різних періодів та осіб залишається поза увагою авторів, хоча цей спосіб дає більше розуміння історичного контексту.

Тема дослідження висвітлюється у більшості підручників у таких розділах: «Встановлення комуністичного режиму» або « Культура у міжвоєнний період». Звісно, виклад матеріалу є сталим, маючи ключові моменти, але можуть різнитися ґрунтовність висвітлення теми, або розкриття її в основному матеріалі. Для аналізу обрано підручники для 10 класу (рівень стандарту), рекомендовані Міністерством освіти та науки, молоді та спорту України, таких авторів як: М.М. Мудрого, О.Г. Аркуши [14], Г.М. Хлібовської [25], О.К. Струкевича [23], С.В. Кульчицького, В.С. Власова [6], О.В. Гісема, О.О. Мартинюка, [8], О.І. Пометун [18].

У підручнику М. Мудрого, тема дослідження розкривається у параграфі «Репресії та Голодомор в Україні. Людина в умовах тоталітаризму: приклад України». Репресії у вищій освіті викладено побіжно, але згадується гучний процес « Спілки визволення України», де наголошується сфабрикованість справи, супроводжується й іншими прикладами діяльності репресивно-каральних органів, щоб змалювати атмосферу міжвоєнного періоду.

Запропоновані завдання після вивченого матеріалу, спонукають дітей глибше задуматися про дії влади СРСР щодо інтелігенції, та спромогтися пояснити причини та зв'язок між репресіями та тоталітарним режимом. В цілому, у підручнику збережений баланс між викладом матеріалу та самостійного опрацювання подій, але немає місця для особистих проектної або дослідницько-пошукової діяльності.

Підручник О. Пометун пропонує на початку параграфу «Процеси в національно-культурному житті радянської України» запитання на повторення перед основним викладом матеріалу, де також зазначається розрив між старою та новою інтелігенцією, що спровокувало зниження якості підготовки працівників у сфері освіти, їх однобокість. При тому, що після розділу є перевірка знань, яка направлена не тільки на стандартні питання щодо змістів параграфів, але й на життя учнів, запропонувавши їм дослідити яка з подій могла вплинути на родину дитини, що є заглибленням в тематику та спонукає до зацікавленості історією через вивчення свого роду.

У підручнику авторства Г. Хлібовської є розділ присвячений становищу освіти, під назвою « Ідеологізація культури. Освіта, наука у 1920-30 рр.». Попри стандартні пункти з лікнепом, русифікацією, є згадки щодо репресій освітянства, зазначенні причини знищення старої інтелігенції, та в кінці тематичної розповіді задані питання для закріплення понять та спонукання для роздумів, хоч, вони недостатньо можуть розкрити потенціал учнів та їх особисті роздуми. Також, немає орієнтації на особистісну складову, як наприклад у Пометун, не вистачає розкриття долей репресованих освітян через особистості, як у представників культури.

У О. Струкевича тема освіти розкривається у параграфі «Культура України в міжвоєнний період», про репресії у вищих навчальних закладах розповідає невеликий обсяг інформації, поданий у статистичних даних, які потім діти не можуть опрацювати, бо акцент зроблений у більшості на студентстві, та після викладу основного пласту інформації є лише запитання

на повторення інформації, а інші спонукаючі завдання присвячені релігійним репресіям, або ж, узагальнені.

Підручник С. Кульчицького та В. Власова пропонує цілий розділ, присвячений політиці репресій, з однойменною назвою: «Масові репресії у радянській Україні», а також у порівнянні з іншими навчальними матеріалами великий пласт інформації присвячений справі СБУ. Доцільно наведене історичне джерело, через яке учні зможуть дізнатися більше про події від їх безпосередніх учасників, адже у матеріалах широко використовується усна історія, та дається безліч питань, які ґрунтуються на проблематичному підході, аналізу тексту та його осмисленню через виклад власних думок у групах або одноосібно.

Щодо підручника О. Гісема та О. Мартинюка, то автори розглядають аналогічно з доробком Кульчицького і Власова розділ під назвою « Масові репресії. Сталінська Конституція», де цілком ґрунтовно описаний процес СБУ, згадані відомі вчені та пояснюються причини гоніння та утисків старої інтелігенції, у тому числі, освітян. Після параграфу є можливість перевірити свої знання, та виконати домашнє завдання у вигляді доповіді про жертв масових репресій, але сама тема не є вузьконаправленою, і через це стає сильно широкою для вибору персоналій, без прив'язки ні до регіону, ні до професійної групи суспільства.

Як ми бачимо, підручники досить часто відрізняються один від одного, але все ж таки керуючись аналізом кожного з них, то виділяється одна риса характерна для них всіх: не беруться до уваги краєзнавчі моменти вивчення періоду для покращення розуміння учнями матеріалів достатньо узагальненого характеру (ця особливість притаманна всім підручникам, адже неможливо вмістити великий обсяг різної інформації, навіть якщо поділити її на регіони). Також спостерігається відсутність групових або індивідуальних проєктів на задану тему, які б можна було презентувати під час уроку, бо вони дозволяють учням не тільки пізнавати історію рідного краю та зануритися у

численні факти життя своїх предків, але й працювати над своїми особистими цілями та розвивати власні навички та компетенції, вчитися самостійності та саморегуляції, що може бути корисним у подальшому навчанні та кар'єрному розвитку.

Освітні програми дають нам чудову можливість втілити в життя такі дослідження та пропонують тему: «Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій 1921–1939 рр.»[10], де можна використати великий арсенал джерел та технологій для підготовки проєкту. Зокрема, учнів можна поділити по підгрупам, де у кожній буде своя категорія репресованих, про яких варто знайти інформацію. Або ж, розділити вже готовий список на персоналії, та запропонувати кожному учневі підготувати біографічні відомості про жертв радянського режиму. Сама історія повинна бути більш персоналізованою, адже за числами жертв репресій стоять справжні люди, яких поглинула репресивна машина, і цією людиною могли стати (або стали) наші родичі.

Отже, на основі аналізу підручників можна зробити висновок про потребу у вдосконаленні методів викладання історії репресивного періоду в українських школах, зокрема, шляхом більш детального вивчення матеріалу, використання стимулюючих завдань та проєктів для учнів, а також удосконалення краєзнавчого підходу до вивчення історії регіону, щоб допомогти дітям з вивченням таких психологічно тяжких тем, а також з можливістю вивчення свого родоводу. Дані, які представлені у першому розділі роботи можуть бути використані як додатковий матеріал для здобуття інформації про регіональні вияви репресій проти інтелігенції на Херсонщині.

ВИСНОВКИ

Репресії на Херсонщині щодо освітян – ще один прикрий і болючий факт, який йде відлунням, і може характеризувати навіть сучасну ситуацію на окупованих Російською Федерацією територіях, як з 2014, так і з 2022 рр.. На жаль, радянська влада не гидувала тоді використовувати антигуманні, не демократичні, та цілком безглузді методи для боротьби з викладачами вищих навчальних закладів, так і зараз, намагається знищувати потенціал українських викладачів.

Ми виявили, що багато хто із дослідників звертався до вивчення репресій, зокрема на Півдні історіографія наповнена іменами, але щодо Херсонщини тут ми бачимо досить малу базу дослідження. Ми спробували систематизувати дані про репресованих на тлі суспільної атмосфери того часу. Адже, робота професорсько-викладацького складу в 1920-30 рр. була неоціненно важлива для збереження українськості у регіоні, розвитку критичного мислення та виховання молодого покоління, яке б могло замінити їх у боротьбі проти тоталітарної системи. Але, режим більшовиків працював на випередження, та інкримінували педагогам розстрільні статті та арешти, що позначилося на рівень освіти в регіоні, що співпадає зі всесоюзними тенденціями. Всі жертви режиму це ті люди, яких треба пам'ятати, та знаходити все більше і більше інформації для підтвердження терору радянської влади. На жаль, не всі імена можуть прозвучати, адже багато матеріалів було недоступно, і досі є недоступними для істориків. Але, наведені вище факти, а вони не поодинокі, вже зараз дають можливість поставити під сумнів деякі стереотипи, що значно спрощували минуле. Це, в свою чергу, дає можливість закласти міцні основи для подальшого вивчення цієї багатогранної проблеми. Аналіз її окремих аспектів, узагальнення результатів досліджень вже не видаються справою майбутнього, особливо враховуючи те, що дослідники звернули увагу на ці проблеми, та будуть отримувати доступ до нових джерел, а це відкриває перспективи розвитку науки в цілому.

У роботі були висвітлені проблеми викладу матеріалу про репресії у сучасній українській школі, де проаналізовані підручники, за якими навчаються діти. Їх огляд показав, що більшість важливих моментів зазначено у основному викладі матеріалу, також є можливість повторити та удосконалити свої знання у блоці запитань. Але, ми зупинилися на проблемах саме відсутності регіонального вивчення репресій у проаналізованій літературі, що свідчить про досить малу увагу до місцевого життя у зазначений період та недостатність репрезентаційного матеріалу для вивчення регіональних особливостей. Можна прийти до висновку, що Україна все ще потребує більш інтерактивного способу ведення уроків, націлених завдань на індивідуальні особливості, які учні можуть проявити, вивчаючи регіональні аспекти репресій на уроках або виконуючи проєкти як у групі так і наодинці. Бажано залучати більше інструментів для вивчення питань репресій, бо це дійсно важливо з огляду на сучасні події, та формування свідомих громадян нашої держави, які не будуть втрачати свою історичну пам'ять через необізнаність, бо самі будуть брати участь у вивченні «білих плям».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Байкеніч Д. Вплив аграрної політики більшовиків на скорочення посівів зернових в Україні як один із чинників виникнення масового голоду 1921–1923 рр. Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. 2023. № 2. С. 44–61.
2. Беляєв Ю. І., Мішуков О. В., Федяєва В. Л., Самсакова І. В. Херсонський державний університет. Історичний нарис (1917–2007). Херсон : В-цтво ХДУ, 2007. 352 с.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільнополітичний та історико-правовий аналіз. 2-ге вид. Київ : Либідь, 1994. 686 с.
4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917–1941 рр.: джерелознавче дослідження. Київ : Пенмен, 2017. 124 с.
5. Велика українська енциклопедія. Словник. Київ : «Енциклопед. вид-во», 2015. 1408 с.
6. Власов В.С., Кульчицький С.В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Літера ЛТД, 2018. 256 с.
7. Водотика С.Г. Академік Михайло Єлисейович Слабченко. Нарис життя та творчості : монографія. Київ-Херсон, 1998. 156 с.
8. Гісем О., Мартинюк О. Історія України (рівень стандарту). Харків : Ранок, 2018. 240 с.
9. Довбня О. Політичні репресії проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України (1920 – 1930-ті рр.): вітчизняна історіографія ХХІ ст. Минуле і сучасність: Таврія. Херсонщина. Каховка : матеріали II

- Всеукр. науково-практ. краєзнав. конф. з міжнар. участю, м. Каховка-Херсон, 14–15 верес. 2017 р. 2017. С. 103–105.
10. Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти.
  11. Кульчицький С., Даниленко В., Касьянов Г. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки. Київ : Либідь, 1991. 342 с.
  12. Маркова С. Масовий штучний голод 1921–1923 рр.: суспільно-економічні наслідки легітимації комуністичного режиму в Україні. Українознавство. 2021. Т. 3, № 80. С. 114–129.
  13. Марочко В., Хілліг Г. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929–1941). Київ : Наук. світ, 2003. 302 с.
  14. Мудрий М., Аркуша О. Історія: Україна і світ (рівень стандарту). Київ : Генеза, 2018. 288 с.
  15. Нікітін В. Репресовані краєзнавці Миколаївщини. Краєзнавство. 1999. № 1-4. С. 134–138.
  16. Павленко В. Херсонський інститут народної освіти у справі «Спілки визволення України» у 20-ті – на початку 30-х років ХХ століття (до 100-річчя Херсонського державного університету). Scriptorium nostrum. 2017. № 1(7). С. 122–151.
  17. Павленко В.Я. Інтелігенція Херсонщини у справі «Спілки визволення України». Джерелознавчий аспект проблеми (20-і – 30-і роки ХХ ст.). Scriptorium nostrum. 2016. № 3. С. 105–126.
  18. Пометун О., Гупан Н. Історія України (рівень стандарту). К.: УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с.
  19. Реабілітовані історією. Херсонська область. Херсон : Наддніпр. правда, 2005. 501 с.
  20. Репресії проти освітян Запоріжчини: зб. наук. праць студентів та викладачів / ред. М. Окса. Мелітополь, 2001. 105 с.

- 21.Сліпущенко С. М. Репресивно-каральна політика радянської влади проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України в 1930-х роках. Історичні науки. 2013. №3. С. 123–126.
- 22.Соболь П. Нищення інтелектуальної еліти Півдня України: 30-ті роки. Історія України: маловідомі імена, події, факти. 1999. № 7. С. 276–281.
- 23.Струкевич О. Історія України (рівень стандарту). К.: Грамота, 2018 240 с.
- 24.Ушкаренко В., Мартинова Т. Херсонський державний аграрний університет: історичний нарис. Херсон : Айлант, 1999. 180 с.
- 25.Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О. Історія України (рівень стандарту). Тернопіль : Астон, 2023. 292 с.
- 26.Цибуленко Л. Чернявський у суспільно-культурницькому життя Херсонщини. Scriptorium nostrum. 2014. № 1. С. 198–209.
- 27.Шаповал Ю. Україна в добу «великого терору»: етапи, особливості, наслідки. «Єжовщина» починається. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2007. № 28. С. 76–100.
- 28.Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ століття. Київ-Миколаїв : Тетра, 2000. 550 с
- 29.Шитюк М. Масові репресії на території Миколаївщини (30-ті рр. ХХ ст.). Український історичний журнал. 1998. № 1. С. 94–98.
30. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Баж., 2001. Т. 3. 792 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Мельник Ірина Анатоліївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

16.10.2020
(дата)

(підпис)

Ірина Мельник
(ім'я, прізвище)